

JOHN RUSKIN.

Le Mouvement idéaliste et social dans la Littérature anglaise au XIXe siècle. John Ruskin. Par Jacques Bardoux avocat a la cour d'appet, docteur es Lettres. Paris, Calmann Levy.

A ma már meglehetősen terjedelmes Ruskin-irodalom az utóbbi időben egy új kötettel gazdagodott. Szerzője egy fiatal francia kritikus, Jacques Bardoux, kinek könyve tartalomra nézve ugyan nem vetekedhetik, de Sizeranne »Ruskin et la Religion de la Beauté« című kitűnő munkájával, de szerencsésen kiegészíti azt, a mennyiben Bardoux inkább Ruskin életrajzával, valamint társadalmi és gazdasági philosophiájával foglalkozik. Ebből a szempontból a könyv nagyon érdekes és egészen teljes képet nyújt Ruskinról. Érdekes különösen azért is, mert Bardoux Ruskint nem magában szemléli, de összefüggésben korával és hasongondolkozású kortársaival, kik Anglia irodalmában egy sajátságos idealista és szocialista irányzatot honosítottak meg, mely Anglia határain kívül is számos követőre talált.

A ki a közelmúlt század világirodalmát megfigyelte és bír azon képességgel, mely a lényegeset, az újat észreveszi, az Európa szellemi életében valami új sajátságos áramlatot fedezhetett fel. Ez áramlatot előidézte a század első felének uralkodó irányzata, a *romanticizmus*, mely mielőtt megszűnnék, összeölelkezik a XIX. század szülte új mozgalommal a *szociálmussal*, mely a francia forradalmat vallhatja természetes atyjának. A múlt század elejének szülöttjei még a romanticizmus levegőjében nőnek föl. Ideális eszmék, regényes gondolatok töltik meg a fogékony lelkeket, hol termékeny és szívós talajra találva, kitéphetlen gyökereket vernek. Ámde e hősi, fellengzős irány e korban már túlságba kezd csapni, sőt perverzításokba téved; erkölcs, erény immár olcsó, hiú külsőség, vagy éppen nyíltan ignorált tulajdonságok. Midőn a gondos nevelés e bajok orvoslására siet, találhat-e jobb segítséget a Bibliánál? Mi sem

természetesebb tehát, hogy a levegőben röpködő regényesség és a zsoltárok magasztos zsolozsmája valami nem közönséges zománctot von a hajlékony ifjú kedélyre. Mikor azután az így nevelt ifjak kikerülnek a XIX. század nagy forgatagába, telve vannak vallásos érzéssel, szívük egész forróságával imádják az emberiség megváltóját: Isten fiát; de magukkal viszik a romantizmus által felizgatott képzeletüket is, mely stílusuknak lírai bájt, értelmüknek teremtő erőt kölcsönöz és így mint kész *idealisták* lépnek be a való életbe.

Ábrándjaik rózsaszínű fellegéből azonban egy jaj kiáltás rántja őket le. A francia forradalom későbbi hatásaként a 30-as években meglepő fordulat áll be a gazdasági életben, akkor a midőn megszületik a nagy gyáripár. A gépek versenyre kelnek az emberi erővel, ügyességgel. És megindul a lelkes gépnek, a munkásnak létért való küzdelme a lelketlen ember: a gép ellen. Ez utóbbinak segítségére siet egy borzalmas hatalom, még lelketlenebb mint a gép t. i. az átkozott pénz, az elkárhozott tőke. E rémítő birkózásban egyre lejjebb lejjebb kerül a szegény ember. A tőke egyre jobban és jobban ráteszi lábát mellére, fojtogatja torkát, már csak annyi életet hagyva benne, hogy csak egy vészes segítségül hívást bocsájthat ki tüdejéből. A vészkiáltás kész fülekre talál. A szent könyvek magasztosságával átítatott lelkek, a romantizmus nevelte gyöngéd érzékeny kedélyek, e hangra leesnek ugyan ideálijusuk magas régióiból, de nem vesztik el fejüket, hanem Anteusként most érzik csak magukat teljes erejükben. Eszméiket harczi mezbe öltöztetik, stílusuk szónoki hőt, fordulatot, hajlékonyságot nyer: életük lázas tevékenységgé válik, melynek minden mozzanata az elnyomottak, az új irány szolgálatába szegődik és így lesznek ez ideális férfiak *szocialistákká*.

Íme ezt figyelhette meg a szemlélő és ezt vette észre Bardoux is a múlt század szellemi életét vizsgálva és ezért nevezi helyesen ez új sajátos vonást ideálisnak és egyúttal szocialisnak. Ez magában véve azonban csak egy általános áramlat; csak keret, bár új, érdekes és tetszetős keret, melybe egy mozgó erő, egy élő ember szükséges. Ügyes kézzel választja ki Bardoux ezt a keretbe illő képet, midőn odaállítja szemünk elé *John Ruskin* alakját; azt a férfiút, ki körül e mozgalmak hullámverései, mint tenger tajtékja a fényes sziklán átlátszóan, szépen jegezesednek meg.

Nincs oly európai mozgalom, úgy a nemzeti egységet, valamint az elnyomott szegény munkások sorsának javítását célzó, mely John Ruskinnal közvetve vagy közvetlenül össze ne függne. Mióta első műve a *Modern festők* megjelent, de különösen a 60-as évek óta egész sereg európai író foglalkozik vele. Ő volt az, a ki *A művészet bibliájában* rámutatott arra, hogy egy nemzet fenmaradása, hatalma mennyire függ egyénisége megőrzésétől; attól hogy saját erejéből teremtsen magának biztos pozíciót. Hatása alatt az iskolák nemzeti tárgyú festményekkel boríták falaikat; művészeti iskolák alapítottak és a meglévők tökéletesítették. Egy egész könyvtárt irt össze és hogy mennyire hatott korára tollával azt eléggé bizonyítja két hozzá intézett levél. Az egyik, melyet London munkásai írtak hozzá, a többi között így szól: »Végtelenül szeretett mester, bizonyosan tudod, hogy közel és távol égő türelmetlenséggel várjuk áldott soraidat. Kenyér az nekünk, világosság az számunkra.« Egy tengerész pedig ezt írja neki: »Tudatlan és műveletlen voltam, mikor kezembe kerültek könyveid. Egyszerű matrózból tisztté lettem, pusztán mert megfogadtam tanácsaidat. Hiszek benned, mint ember emberben hinni képes. Semmi célját sem láttam az életnek és most meg vagyok róla győződve, hogy hivatásom van e földön.« E két levél az idealista, a romantikus légkörben Biblián nevelkedett Ruskinnek szól.

Hanem a mi bámulatunkat, hódolatunkat a szóval és főleg a tettel dolgozó, a szocialista Ruskin, az *államgazdaságtan bibliájá*-nak írója érdemli ki. Fáradhatatlanul dolgozott védetteinek érdekében, hirdette tanait, terjesztette eszméit oly kitarással mint »egy héber próféta.« Harczott, küzdött, vitatkozott, szüntelen küzdelemmel, röpiratokat szórt a társadalom minden rétegébe; értekezéseket rendezett és felolvasásokat tartott. Mikor aztán így lábba hozta az egész országot elérkezettnek látta az időt tettekkel is jó példát mutatni. Saját pénzén egy festőakadémiát alapított Oxfordban. Gazdag gyűjteményeinek feláldozásával Sheffield-ben népszerű múzeumot szervezett. Keswick-ben felépíttette az első földműves otthont, hová téli estéken vésni, rajzolni tanulni járnak a földművesek. A példa hatása alatt megalakult a »Ruskin Hall.« A munkások itt csinos tiszta házban gazdag könyvtárt találnak, továbbá folyóiratokat, úgy tudományos mint szépirodalmiakat és tudományosan képzett férfiak állanak azonnal rendelkezésükre, ha miben kétségük támad vagy nem tudnak eligazodni.

Ruskin tervei alapján épült fel a hundersfieldi munkás szövetkezeti gyár, mely gyönyörűen virágzik. Az ő vezetése alatt alakult meg Kentuckyben egy kooperatív nagy munkás társaság. Élén a munkásokból választott választmány áll. Minden családapa, ki tag akar lenni 2500 francot fizet be az alaptőkéhez és részvényes lesz. Minden munkás a választmány által kijelölt munkát végzi. A terhes munkák kiosztásánál számba vétetik az egyesek képessége, de az osztalék kifizetésénél a teljes egyenlőség uralkodik. Az egyes munkások pedig nem a pénzt tartják irányadónak, hanem a társaság javát.

Íme csak e néhány példa a szocialista Ruskin működéséből.

* * *

Ritka szeretettel foglalkozik Bardoux is ez új prófétával. Nincs szó, nincs gondolat vagy tett oly szerény, melyet örömmel ne ragadna meg ha Ruskintól eredt vagy Ruskinról szól. Lelkiismeretes gonddal, aprólékossággal írja meg e zsenialis ember életének minden részletét; de azért nem feledkezik meg arról, hogy a lángész is csak úgy érvényesülhet, ha az emberiség szerves egészéből veszi létét és abba ügyesen beleilleszkedik. Tudja azt jól Bardoux, hogy a zseniknek teremtő ereje nagy ugyan, de hogy alkothassanak nem elég nekik sem a »puszta semmi,« »valamire« bármily szerény legyen is az, szükségük van, hogy ezt aztán lánglelkük kohójában átbocsátva az örökkévalóság zománczával vonják be. Tudja, hogy a lángésznek is szüksége van elődökre, nála sem pattan ki Pallas Athénéként a korszakalkotó nagy mű. Mind e szempontok egyre ott lebegnek szerző előtt, midőn rámutat azon hatásokra melyek alatt Ruskin fejlődésnek indult, azon viszonyokra, melyek erejét fokozott tevékenységre buzdították és az elődökre, kartársakra, kiknek hatása alatt ő állott és kikre neki volt mérhetlen befolyása. E szempontok mesterien vannak a munkában kidomborítva és ez, valamint a szép, kellemes, egyszerű nyelv értékessé teszik e könyvet, de egyúttal igen hasznossá is. Mert egyrészt az egész letűnt századbeli *vezető* irodalom miniatúr képe ez, másrészt megismerteti alaposan Ruskinnak, a nagy prófétának, egész lelkét, tendenciáját, bepillantást enged abba a mozgalomba, mely a jelen társadalmi képét megváltoztatni és nagyszerű eszmék diadalát megvalósítani van hivatva, szóval megrajzolja képét azon nehezen várt viszonyoknak és időknél, »mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán.«

* * *

John Ruskin 1819-ben született Londonban protestáns skót szülőktől. Atyja gazdag nagykereskedő, igazi skót polgár a század elejéről. Üzlete mellett talált magának időt a művészetekhez is; ügyesen festett; a költőket szenvedélyesen szerette, esténként fenhangon olvasta őket a tűzhely mellett. Jelleme minden tekintetben mintaszzerű; végtelenül becsületes, büszke de egyszerű. Hivatásában lelkiismeretes és erélyes, politikai tekintetben a radikálisok dühös ellensége. Családját rajongó szeretettel imádta. Felesége — Ruskin anyja — méltó és nemes patronája a családi tűzhelynek. Csodálatosan szellemes, szokatlanul művelt és jámbor ez a halvány szép arcú, deli termetű úri asszony. Férjének okos vezetője és bizalmasa, egyszersmind áhítatos bámulattal csodált oltárképe. Hogy mily harmonikus életet éltek ez emberek, azt jellemzésük után fölösleges is részletezni. Valami magasztos tisztaság, némileg egyhangú nyugalom uralkodott zavartalanul a herne-hill-i lombos fák alatt és a salonban, mely két hely volt megszokott tartózkodási helye a poetikus párnak. Sem ők nem jártak vendégségbe, sem hozzájuk nem jöttek látogatók. Csak két rendes vendége volt a háznak Northcote és Telford urak, mindkettő csöndes, egyszerű ember, nagyon jól beleillettek abba a tiszta csendességbe, abba a békétől átítatott légkörbe.

És ez idylikus békességet, mely az esküvővel 1818-ban kezdődött, nem zavarta meg a kis John megérkezése sem. Az eddig megszokott rendben folyik tovább az élet, azzal a különbséggel, hogy most már határozott cél lebegett a szülők előtt, Az apa büszkén gondolt arra az időre, mikor majd fiáról: a püspökről beszélhet. Az anya pedig már megszületésekor »Istennek szánta« gyermekét. Ez a terv irányította John Ruskin egész nevelését.

A játék már a gyermekszobából ki volt zárva, legfeljebb egy-két darab fa szolgált a kis fiúnak játékszerül arra az időre, míg anyja a mindennapi leczkére nem fogta. Állott pedig ez a leczke a Biblia olvasásából és tanulásából. Könyv nélkül kelle egész verseket megtanulnia és ennek köszönhet, hogy később is még egész szakaszokat tudott a szent könyvből szószerint idézni. Az ily nevelés hatásai csakhamar jelentkeztek. Nyolcz éves korában már az Isten hatalmáról, tíz éves korában a szerencse hiábavalóságáról elmélkedett, tizenegy éves korában pedig már mély rezigánczióra való gondolatokat írt egy nagyon kedves unokahúga halála alkalmából, mindezt hangzatos versekben. Így készült John Ruskin már egész korán moralistává.

De a költő, a természet imádója is hamar megnyilatkozott a gyermekben. Az egyhangú londoni életet és poros levegőt minden évben egy Perth nevű skót város tiszta üde egével cserélte fel a család. Itt szabad volt a gyermeknek a lombos kertben hűs fák alatt csörgedező kis patak partján játszadoznia egészen kedve szerint. Nem is tudta elfelejteni e boldog napokat és vágyakozása, rajongása gyakran nyilatkozott meg lendületes verseiben, melyeket egy-egy ilyen útról haza térve papirosra vetett.

Tizenhét éves koráig élt így a szülői háznál. Magányosan, barát nélkül egészen könyveire, környezete vezetésére volt utalva. Felváltva költészettel és geológiával, irodalommal, építészeti tudománnyal foglalkozott, nem tudva megtalálni hivatását egyikben sem. Legkedvencebb olvasmánya Walter Scott, kihez tizenkétéves korában egy hála költeményt is írt. Művészeti érzékét fejlesztették atyja útmutatásai szerint utazásai alatt tett megfigyelései. Olaszországban Milano gazdag képtárában, Parisban a Louvre remekein nevelte fogékony, a szép iránt lobbanó kedélyét. Költői voltak, kiket próbálkozásában mintácul vett, Prut, Shelley és Byron. De el nem maradt a fiatalság első rózsaszín álma sem. A tizenhétéves finom kedélyű ifjú könnyen gyúlt szerelemre egy párizsi, kaczer és szép rokona. Adéle iránt, mikor ez 1836. nyarán ellátogatott hozzájuk és hosszabb ideig maradt náluk. Így történt, hogy Oxfordba 1837-ben már a szerelem tövisével szívében, érkezett meg.

Mind a mellett lelkiismeretesen teljesítette kötelességét, Tökéletesítette irodalmi ismereteit, megismerkedett a filozófia elemeivel, és ami legfontosabb volt reá nézve, hasongondolkozásu barátokkal ismerkedett még, Henry Aeland-dal sírig szóló barátságot kötött, mely aztán a későbbi években is erős vigasza volt a különben félénk, gyöngye, társasághoz nem szokott férfúnak.

Miután 1840-ben tudorra lett, megingott egészsége helyreállítására ismételtén útra kelt. Itáliába honnét fölfrisülve tért vissza szülőföldjére. Működésének irányára döntő befolyással volt egy ismeretség. Megismerkedett ugyanis egy Harding nevű festővel. Ruskin már azelőtt is önkéntelen bámulója volt honfitársának Turner-nek, ki ma egyike Anglia legnagyobb festőinek, bár Ruskin előtt alig ismerték nevét is. Harding azonban mint szakember felismerte a tehetség nyomait Turner munkáin és reájok irányította új barátja Ruskin figyelmét. A szépért, nemzetiért rajongó, művelt ifjúban most öntudatossá

vált az a mit eddig ösztönszerűen érzett. Turner csodálása. És megírta 1842. telén első nagyszabású munkájának *Modern Painters* (Modern festők) első kötetét.

Nem annyira esztétikai munka ez, mint címe után hisszük, hanem inkább Turner-ről szóló dicsőítő ének, himnusz a természet-ről. Különbözik pedig összefoglalása eddig gyűjtött ismereteinek és otthoni elmékedéseinek. Le vannak ebben a munkában fektetve ifjú korának összes erkölcsi és vallásos eszméi. Egyébként pedig *Locke* nyomán halad és az ő módjára igyekszik kimutatni mily irányt kell a festőnek követnie, hogy műve megérdemelje az eszmeileg szép elnevezést. A munka mérsékelt figyelemben részesült, hogy második kötete annál zajosabb hatást szüljön. Ez már valósággal lázba hozta a kedélyeket. De ezzel megszűnt Ruskin magánya is. Egész udvar keletkezett körötte, és dicséretekkel halmozták el, ami azonban csak újabb erőfeszítésekre ösztönözte. Ismételten beutazta Olaszországot eddigi tapasztalatai kiegészítéséül és mikor újabb inspirációkkal telve haza ért megírta második nagy munkáját. »Velence kövei« címen. E műve egy új barátot szerzett neki Carlyle Tamást és e barátság, de saját meggyőződése is egy nevezetes harcra vitte bele Ruskin, mely harcot általán a *praeraphaelitismus* harczának szoktak nevezni és melynek czélja a Rafael előtti művészet visszaállítása volt. Ruskin sikerrel kelt e törekvés védelmére és hálából a preraphaelisták nyilvánosan esztétikusnak jelölték meg.

Öröme ezen diadal fölött nem lehetett teljes. Első szerelme, kit főntebb említettünk, felesége lett ugyan, de az érzelmek viszonzása nélkül. A szép, fiatal asszonyt nem hatották át férjének sikerei, a melyeknél egy bókot sokkal többre becsült. Egy szép nyári estén 1853-ban azután el is hagyta Ruskin és hazament szüleihez. Soha többet egy szóval sem említette Ruskin eltávozott feleségét. Hogy mélyen fáj neki e hűtlenség, azt későbbi irataiból inkább csak sejtethetjük, egész nyíltan kifejezve azonban nem találjuk; büszkesége nem tűrte a panaszkodást.

Ez a hirtelen beállott változás fordulatot jelent életében. Valósággal lázas tevékenység fogta el. Beutazta Angliát, egész sorozat felolvasást tartott, védve a prerafaelistákat, dicsőítve Turnert és agitálva a szép művészet mellett, azután gondolkodás nélkül sőt örömmel, belépett a *Working men's College*-ba, és négy éven át tanította ott nagy lelkesedéssel a festészetet, mint önkéntes tanár. Ez a tanárkodás határozolapot jelentett eddigi

működésében és kiindulási pontot egy új phasishoz. A néppel, munkásokkal érintkezve, a harc, melyet a művészet érdekében kezdett, átalakult, szocialis karaktert nyert. Most már azért küzdött, dolgozott újult erővel, hogy a munkásosztály boldogabb, műveltebb és jobb legyen.

E pillanattól kezdve Ruskin élete szakadatlan harczy küzdelme, erősebb, nehezebb mint az eddigi volt. Közbe-közbe a sors is csapásokat mér reá, megfosztva szeretteitől aránylag rövid időközben. A szocialis eszmékért folytatott küzdelemben 1870-ben beleszól atyja halálharangja. Azután boldogtalanság boldogtalanságot ért. Oxfordi tanársága idejében »Fors Clavigera.« czímen írt könyvet, melybe erős támadások foglaltnak a papok ellen. E könyv lett második szerelmének hódéra. Ruskin egy szép fiatal lányra talált, ki vonzódott hozzá, de a szülők nem adták lányukat egy *eretneknek*. Ruskin nehéz szívvel utazott el Itáliába, mikor hírért vette szeretett anyja halálának. Ki sem volt többé, kihez nehéz óráiban fordulhatott volna egy pár jó szóért, vigasztalásért,

1880—1900. A haldoklás napjai. Ezt a czímet adja Bardoux Ruskin életrajza harmadik részének. Valami megdöbbenő, rémítő van e két számban. Húsz év agóniában. Már 1878-ban mutatkoztak nála az elmezavar előjelei és lassanként, mind sűrűbb éj borult e tiszta lelkű és életű ember szellemére. Csak ritkán és rövid időközben sütött fel még néha az értelem napja és ilyenkor ismét tollat ragadott a pihenni nem tudó kéz. Ilyenkor ismét felolvasásokat tart, folytatja Fors Clavigera-t, megkísérti megírni életét a *Praeterita* című iratában és még utazásokat is tesz.

Egyébként azonban conistoni magányában tartózkodik. Nem ír, nem olvas, nem szól, nem gondolkozik többé az, kinek toll volt a kardja, szava volt a vértje és gondolatai a bombák, melyek szétrobbantották a tespedő semmittevést és új korszak megnyíltát hirdették hangjukkal. A bátor küzdő most egy meghajlott öreg ember lett, kinek egész foglalkozása le s fel sétálni szobájában; szórakozása kihúzni és betolni az asztalfiókokat. Arczán méla bú dereng. Úgy látszik maga is ismeri fájdalmas állapotát, de keserűségre nem fakad ajka: ha voltak ily gondolatai, nem mondta ki őket, el vitte magával a messze ismeretlenbe, melynek kapui 1900 január 21-én nyíltak meg számára, »hogy bebocsássák a Mestert az örök békébe.«

Vajda József.